

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΣτΕ 660/2018 ΓΙΑ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ Υ.Α. ΦΙΛΗ (ΠΟΥ ΑΚΥΡΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣτΕ) ΚΑΙ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (ΠΟΥ ΙΣΧΥΕΙ).

Δείτε στο τέλος του κειμένου τα «τεχνικά» στοιχεία μελέτης της παρούσας συγκριτικής μελέτης

17. Επειδή, με την ήδη προσβαλλομένη απόφαση, η οποία εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν των διατάξεων των άρθρων 4 παρ. 11 εδ. ε' και 5 παρ. 11 εδ. γ' του ν. 1566/1985 και του άρθρου 7 παρ. 1 - 2 του ν. 2525/1997 και κατόπιν της υπ' αριθμ. 29/21.7.2016 πράξεως του Δ.Σ. του Ι.Ε.Π., καθορίσθηκε το πρόγραμμα σπουδών (ΠΣ) του μαθήματος των θρησκευτικών στο δημοτικό και στο γυμνάσιο. Στο πρώτο μέρος της απόφασης εκτίθενται οι γενικές κατευθύνσεις και οι βασικοί στόχοι του ΠΣ, καθώς και η δομή και οι κύριοι άξονές του, ενώ στο δεύτερο μέρος αυτής παρατίθενται αναλυτικοί πίνακες με το πρόγραμμα σπουδών για κάθε τάξη του δημοτικού και του γυμνασίου. Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος της προσβαλλόμενης απόφασης αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «... 1. Οι νέες απαιτήσεις για τη θρησκευτική εκπαίδευση στο ευρωπαϊκό περιβάλλον του μαθήματος των Θρησκευτικών (ΜτΘ). Από τις αρχές του 21ου αιώνα, οι διεθνείς εξελίξεις επιβεβαιώνουν ότι η θρησκευτική εκπαίδευση (ΘΕ) αναγνωρίζεται πλέον ως απαραίτητος όρος για την πολύπλευρη και ολοκληρωμένη μόρφωση των μαθητών. Στον ανοικτό ευρωπαϊκό διάλογο για τη σχολική θρησκευτική εκπαίδευση, αλλά και στα επίσημα κείμενα της Ευρώπης για την εκπαίδευση, αναγνωρίζεται πλέον ως κοινά αποδεκτό αίτημα το δικαίωμα όλων των παιδιών για θρησκευτική εκπαίδευση, γεγονός που λειτουργεί ως βασικός μοχλός για την αρτιότερη οργάνωσή της. Κατόπιν τούτου, επιδιώκεται ένα σχολικό ΜτΘ, στο οποίο η συμμετοχή όλων των παιδιών χωρίς καμιά διάκριση και ανεξάρτητα από τη θρησκευτική ή μη δέσμευσή τους θεωρείται αυτονόητη όσο και αναγκαία.

Η επίγνωση των κινδύνων που προκύπτουν από τη θρησκευτική απομόνωση αλλά και από τις ποικίλες πολιτικές ή ιδεολογικές χρήσεις της θρησκείας οδηγεί στην ανάγκη, ώστε να αναδειχθούν οι θρησκευτικές αξίες σε πεδία διαλόγου, συνάντησης και ειρηνικής συνύπαρξης των ανθρώπων, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις ή και τις διαφορές τους ... Κατά συνέπεια, ένα ΜτΘ που εξετάζει θέματα όπως η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η καταλλαγή, η κοινωνική συνοχή, η ανεξιθρησκεία, η ευθύνη για τον κόσμο, η αναζήτηση προσωπικού νοήματος, συνάντησης και σχέσης με

τον Θεό και τον άλλο, η δημιουργικότητα, η ηθική συμπεριφορά, η ευθύνη για τα κοινωνικά προβλήματα -ζητήματα δηλαδή κρίσιμα για την κοινή ζωή των ανθρώπων στην Ευρώπη τουλάχιστον- θεωρείται ότι προσφέρει σπουδαίες ευκαιρίες, ώστε να εξεταστούν ζητήματα αποκλεισμού και προκατάληψης απέναντι στη θρησκευτική διαφορετικότητα και ταυτόχρονα να προταθούν και να αξιοποιηθούν οι βασικές προϋποθέσεις και δυνατότητες για την ειρηνική συνύπαρξη των πολιτών σε συνθήκες ευημερίας και κοινωνικής δικαιοσύνης

... Αν και δεν είναι εφικτές ενιαίες και ομοιόμορφες λύσεις ... αναγνωρίζεται από τη διεθνή επιστημονική συζήτηση και τα διεθνή νομικά δεδομένα πως ένα ΜτΘ, το οποίο περιορίζει τη γνώση των μαθητών αποκλειστικά και μόνο στη δική τους θρησκευτική παράδοση έχει πλέον φτάσει στα όριά του. Η σχολική θρησκευτική εκπαίδευση χρειάζεται να καλύπτει έναν ευρύτατο χώρο ενδιαφερόντων και ερωτημάτων των σημερινών μαθητών, τα οποία ξεκινούν από την τοπική θρησκευτική παράδοση αλλά και ταυτόχρονα την υπερβαίνουν, χωρίς αυτό να σημαίνει την υποτίμηση ή τον εξοστρακισμό της. Βασικές προϋποθέσεις για ουσιαστική ανταπόκριση του ΜτΘ σε αυτή τη σύνθετη ανάγκη είναι: Καταρχάς, η διευρυμένη γνώση «γύρω από τις θρησκείες» αλλά και τις θρησκευτικές και μη θρησκευτικές κοσμοθεωρήσεις που νοηματοδοτούν τον ανθρώπινο βίο. Επιπλέον, οι μαθητές και οι μαθήτριες χρειάζονται μάθηση «μέσα από τη θρησκεία», η οποία θα τους επιτρέψει να συνομιλήσουν με τη ζωντανή πραγματικότητα που αυτή αντιπροσωπεύει σήμερα -και κατεξοχήν της δικής τους θρησκευτικής παράδοσης- και να κατανοήσουν κατά πόσο και με ποιο τρόπο η θρησκεία συνυφάνεται με τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και με τις κοινωνικοπολιτισμικές αντιφάσεις και συγκρούσεις. Οι ομοιότητες που έχουν επισημανθεί στους στόχους των ευρωπαϊκών ΜτΘ εκφράζουν αυτή τη συνθετική κατεύθυνση της ΘΕ. Πιο συγκεκριμένα αναγνωρίζεται ότι το ΜτΘ χρειάζεται:

- να προσφέρει γνώση και κατανόηση για τα θρησκευτικά «πιστεύω» και τις θρησκευτικές εμπειρίες,
- να προσανατολίσει το ενδιαφέρον των μαθητών στην ποικιλία των θρησκευτικών δυνατοτήτων και ηθικών αντιλήψεων που ανιχνεύονται στις θρησκευτικές εμπειρίες, και
- να ενθαρρύνει τους μαθητές, ώστε να ευαισθητοποιηθούν προς τη θρησκεία και προς τις θρησκευτικές διαστάσεις της ζωής.

Η προσέγγιση αυτή, αν και υπερβαίνει παρωχημένες πρακτικές ομολογιακής μονοφωνίας, δεν προσδίδει στο ΜτΘ φαινομενολογικό γνωσιολογικό προσανατολισμό ούτε το μετατρέπει σε τυπική θρησκευολογική ενημέρωση, η οποία δεν ανταποκρίνεται

στα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά, στα βαθύτερα ερωτήματα και στα πραγματικά ενδιαφέροντα των μαθητών. Απεναντίας, προωθεί την ενεργητική εμπλοκή των μαθητών ως φορέων της δικής τους παράδοσης και ενθαρρύνει τη θέαση του οικουμενικού μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες και στάσεις. Ακόμη, στοχεύει στην εξασφάλιση θρησκευτικής εκπαίδευσης σε όλους τους μαθητές χωρίς εξαιρέσεις.

Επιπροσθέτως, θεωρείται πλέον βέβαιο ότι το θρησκευτικό φαινόμενο εξαιτίας της διαχρονικότητάς του επηρεάζει με τον δικό του τρόπο την τοπική και την παγκόσμια ιστορία. Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της σύγχρονης ΘΕ, οι θρησκείες εξετάζονται μέσα στο πολιτισμικό τους περιβάλλον χωρίς να διαχωρίζεται η μελέτη της θρησκείας από τον πολιτισμό. Η θρησκεία είναι βασική διήκουσα του πολιτισμού ενός λαού, περιλαμβάνει και νοηματοδοτεί ουσιώδη πολιτιστικά γεγονότα της ζωής του, συγκροτεί και χαρακτηρίζει την πολιτιστική ταυτότητά του. Ωστόσο, υπογραμμίζεται ότι αυτή η «πολιτισμική» έμφαση δεν πρέπει να οδηγεί στον σχετικισμό ή ακόμη χειρότερα στον συγκρητισμό ή και στην παραθεώρηση ζητημάτων που συνδέονται τόσο με τους θεμελιώδεις σκοπούς και τη διδασκαλία κάθε θρησκείας όσο και με τις αντινομίες μεταξύ διαφορετικών θρησκειών...

Εν τέλει, στην παρούσα θεώρηση του ΜτΘ προβάλλεται με έμφαση το αίτημα του θρησκευτικού γραμματισμού ως μία καίρια διάσταση της θρησκευτικής αγωγής, η οποία συμβάλλει στη διαμόρφωση πολιτών με θρησκευτική αυτοσυνειδησία και δεκτικότητα στον διάλογο με το διαφορετικό. Ο θρησκευτικός αυτός γραμματισμός βασίζεται στους κανόνες της παιδαγωγικής και επιστημονικής γνώσης και στοχεύει στην κριτική ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών με τις γνώσεις, τις αξίες και τις στάσεις ζωής που παρέχει για τις θρησκείες και από τις θρησκείες, εφαρμόζοντας μια διερευνητική, ερμηνευτική και διαλογική μαθησιακή προσέγγιση. Συνακόλουθα, όλες αυτές οι προϋποθέσεις-προσδοκίες από τη ΘΕ συνοψίζονται στο αίτημα υιοθέτησης κάποιων βασικών κοινών κριτηρίων (standards) για το ΜτΘ των ευρωπαϊκών χωρών. Πιο συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται ότι το ΜτΘ:

1. Μπορεί και πρέπει να διδάσκεται σύμφωνα με τους όρους και τα κριτήρια της γενικής εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία.
2. Χρειάζεται να περιλαμβάνει θεωρήσεις διαχριστιανικής και διαθρησκειακής μάθησης, διαλόγου, συνεργασίας και συλλογικότητας.
3. Η διδασκαλία του απαιτεί επαγγελματίες εκπαιδευτικούς, με ισχυρή θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση που έχουν πλήρως κατανοήσει τον ρόλο τους και έχουν αναπτύξει στοχαστικοκριτικές δεξιότητες.

2. Οι συντεταγμένες του Προγράμματος Σπουδών του ΜτΘ. Η παρούσα πρόταση αφορά ένα μάθημα που διατηρεί μεν τον γνωσιακό και παιδαγωγικό χαρακτήρα που είχε ως τώρα, ανοίγεται ωστόσο στις χριστιανικές παραδόσεις της Ευρώπης και τις άλλες θρησκείες. Δίνοντας τις συντεταγμένες αυτού του μαθήματος, διαμορφώνουμε ένα ΠΣ το οποίο ξεκινά από και έχει επίκεντρο τη θρησκευτική παράδοση του τόπου, την παράδοση της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, όπως αυτή σαρκώθηκε στη ζωή και αποτυπώθηκε στα μνημεία του πολιτισμού του. Κάθε μαθητής/τρια, ανεξαρτήτως της θρησκευτικής του/της ιδιοπροσωπίας, είναι αναγκαίο να γνωρίζει τη θρησκευτική παράδοση του τόπου καταγωγής ή μόνιμης διαμονής του/της. Αυτή είναι η πρώτη και βασική συντεταγμένη του μαθήματος. Η δεύτερη συντεταγμένη είναι η βασική γνωριμία με τις μεγάλες χριστιανικές παραδόσεις που συναντώνται στην Ευρώπη και γενικότερα στον κόσμο, εκτός της Ορθοδοξίας, όπως ο Ρωμαιοκαθολικισμός και ο Προτεσταντισμός με τις βασικές του ομολογίες. Η τρίτη συντεταγμένη περιλαμβάνει στοιχεία από τα μεγάλα θρησκευόμενα και ιδίως όσα ενδιαφέρουν την ελληνική κοινωνία περισσότερο, δηλαδή τις μονοθεϊστικές παραδόσεις του Ιουδαϊσμού και του Ισλάμ, καθώς και άλλες θρησκείες που κατά τόπους ή κατά περίπτωση κρίνεται ότι παρουσιάζουν σήμερα αυξημένο ενδιαφέρον. Συνεπώς, πρόκειται για ένα διευρυμένο και με σαφείς θεολογικές προϋποθέσεις μάθημα, το οποίο εξετάζει με ερευνητικό, κριτικό και διαλεκτικό τρόπο τη συνεισφορά κάθε θρησκευτικής παράδοσης στην ιστορία και στον πολιτισμό, αποβλέποντας στον θρησκευτικό γραμματισμό, αλλά και στην ευαισθητοποίηση και στον αναστοχασμό των μαθητών απέναντι στον δικό τους θρησκευτικό προβληματισμό και το πώς αυτός αντικατοπτρίζεται στη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων. Φυσικά δεν είναι δυνατόν στο Ελληνικό σχολείο να μην είναι κεντρικός ο λόγος της Ορθόδοξης θεολογίας και παράδοσης, η οποία μέσα από το ΜτΘ καλείται να προχωρήσει πέρα και από τη νεωτερικότητα αποδεχόμενη τον πλουραλισμό και την ετερότητα, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ταυτόχρονα να μην υποτιμά, να μην σχετικοποιεί, πολύ δε περισσότερο να μην εγκαταλείπει την αυτοσυνειδησία της. Στοιχεία μιας τέτοιας θεολογικής θεώρησης της πολυπολιτισμικότητας ως αλληλοσεβασμού, αποδοχής και ειρηνικής συνύπαρξης με τη θρησκευτική ή όποια άλλη ετερότητα, είναι διάσπαρτα μέσα στην Αγία Γραφή, στην κληρονομιά των Πατέρων της Εκκλησίας, σε κείμενα νεότερων και σύγχρονων χριστιανών στοχαστών, καθώς και σε ποικίλα έργα τέχνης. Συμπερασματικά, το νέο ΠΣ προωθεί μια παιδαγωγικά ευαίσθητη, με ρεαλιστικούς μαθησιακούς στόχους, διδακτικά ευέλικτη και πολυεπίπεδη πρόταση θρησκευτικής αγωγής, η οποία βασίζεται στο ισχύον νομικό πλαίσιο και ανταποκρίνεται

στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες. Έχει ως επίκεντρο την Ορθόδοξη παράδοση αλλά διαφοροποιείται από την κατήχηση, διασώζει εύλογες και αναγκαίες ισορροπίες ανάμεσα στο οικείο και στο έτερο χωρίς να μετατρέπει το μάθημα σε Θρησκευολογία. 3. Γενικοί σκοποί και προσανατολισμοί του Μτθ στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. 1. Να οικοδομήσει ένα στιβαρό μορφωτικό πλαίσιο/πεδίο γνώσης και κατανόησης του Χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας, ως πνευματικής και πολιτισμικής παράδοσης της Ελλάδας και της Ευρώπης αλλά και ως ζωντανής πηγής έμπνευσης, πίστης, ηθικής και νοηματοδότησης: για τον κόσμο και τον άνθρωπο, τη ζωή και την ιστορία. 2. Να παρέχει στους μαθητές, ανεξάρτητα από την προσωπική τους θρησκευτική τοποθέτηση, ικανοποιητική κατάρτιση για τη φύση και τον ρόλο του θρησκευτικού φαινομένου, στο σύνολό του και στις επιμέρους εκφάνσεις του, δηλαδή τις μεγάλες και ζωντανές θρησκείες του κόσμου, εφόσον θεωρούνται πηγές πίστης, πολιτισμού και ηθικού τρόπου ζωής. 3. Να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις και να προσφέρει τις ευκαιρίες, ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν ικανότητες και επάρκειες -αλλά και διαθέσεις και στάσεις- που χαρακτηρίζουν τον θρησκευτικά εγγράμματο άνθρωπο, καλλιεργώντας παράλληλα την ηθική και κοινωνική του ευαισθησία. 4. Να συντελέσει στη γνωριμία, στην κριτική κατανόηση, στον σεβασμό και στον διάλογο μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές απόψεις, αντιλήψεις ή δεσμεύσεις πάνω σε ζητήματα πίστης και ηθικού προσανατολισμού. 5. Να συνεισφέρει δημιουργικά στον ελεύθερο και υπεύθυνο αυτοπροσδιορισμό της προσωπικής ταυτότητας των μαθητών, καθώς και στην ολόπλευρη (θρησκευτική, γνωστική, πνευματική, κοινωνική, ηθική, ψυχολογική, αισθητική και δημιουργική) ανάπτυξή τους, μέσα από την αναζήτηση του νοήματος και την υπαρξιακή αναμέτρηση με την πολυπλοκότητα του μυστηρίου της ζωής. Οι γενικοί αυτοί σκοποί του Μτθ μπορούν να εξειδικευτούν στους παρακάτω επιμέρους εκπαιδευτικούς προσανατολισμούς και στόχους/προτεραιότητες που επιδιώκουν: 1. Την κριτική κατανόηση των δογματικών, λατρευτικών, υπαρξιακών και πολιτισμικών εκφράσεων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, των άλλων μεγάλων χριστιανικών ομολογιών, καθώς και άλλων θρησκευμάτων, 2. την ανάδειξη των οικουμενικών αξιών τόσο του Χριστιανισμού όσο και των άλλων θρησκειών του κόσμου, 3. τη διερεύνηση πτυχών και όψεων της τοπικής θρησκευτικής ιστορίας και παράδοσης, με στόχο τη γνώση, τη διαφύλαξη και την ανανέωση της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς, 4. την προσέγγιση της θρησκευτικής πίστης γενικότερα και του Χριστιανισμού ιδιαίτερα με πολλαπλά κριτήρια (πολιτισμικά, ηθικά, κοινωνικά, ιστορικά, προσωπικά, θεολογικά), 5. την αποκωδικοποίηση του θρησκευτικού υποβάθρου των πολιτισμικών παραδόσεων και την αναγνώριση των θρησκευτικών διαστάσεων του σύγχρονου πολιτισμού, 6. την κατανόηση των αξιών αλλά

και των αρνητικών ή επικίνδυνων εκφράσεων που κάποιες θρησκείες εμπεριέχουν, διατηρούν ή υποβάλλουν, 7. την κατανόηση της εποχής και των αναγκών της και τη μεθερμηνεία του θεολογικού λόγου στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, 8. τον προβληματισμό και την έμπρακτη ευαισθητοποίηση απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα της εποχής, τα υπαρξιακά ερωτήματα και τα ηθικά διλήμματα του ανθρώπου, 9. τον σεβασμό του δικαιώματος κάθε ανθρώπου στη θρησκευτική ελευθερία, την αναζήτηση και τον θρησκευτικό αυτοπροσδιορισμό, 10. την αναγνώριση και τον σεβασμό στην ιδιαίτερη θρησκευτική και πολιτιστική προέλευση και συνάφεια κάθε μαθητή, 11. την ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης και τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος, 12. την ανθρωπιστική προσέγγιση της θρησκευτικής μάθησης, με την παράλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία, 13. την ανάδειξη του ολιστικού και μεταμορφωτικού για τον άνθρωπο χαρακτήρα της θρησκευτικής εκπαίδευσης, 14. τη θεμελίωση της θρησκευτικής εκπαίδευσης σε στέρεες παιδαγωγικές θεωρήσεις και στη συνεχή ενημέρωση για τις σύγχρονες φιλοσοφικές αντιλήψεις περί γνώσης και τον διάλογο μαζί τους, 15. τη συνεισφορά του ΜτΘ στη διαμόρφωση μαθητών που αναπτύσσουν θετική γνώμη και στάση προς τη μάθηση, εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και ευθύνη για τον κόσμο. 4. Δομή και διάρθρωση των περιεχομένων του ΠΣ. ... Με βάση την προοπτική αυτή και λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη την ηλικιακή ιδιαιτερότητα των μαθητών, προτείνουμε μια σταδιακή μετάβαση στον τρόπο προσέγγισης των θεματικών αξόνων του ΜτΘ, ως εξής: Δημοτικό - Ο κόσμος της θρησκείας. Εδώ προσεγγίζεται η θρησκεία αυτή καθαυτή· δηλαδή, πρόκειται για μια σταδιακή χαρτογράφηση και αναγνώριση των βασικών εξωτερικών χαρακτηριστικών της. Στη βαθμίδα αυτή παρέχονται αφηγηματικά στοιχεία γύρω από τα πρόσωπα, τα έθιμα, τα σύμβολα, τις παραδόσεις, την ιστορία, τα μνημεία, την κοινωνική και πολιτιστική ζωή των θρησκευτικών παραδόσεων. Η πορεία αυτή έχει ως αφετηρία την Ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση, δηλαδή, την παράδοση του τόπου μας και κατόπιν προσανατολίζεται στον θρησκευτικό ορίζοντα των εγγύτερων μονοθεϊστικών θρησκειών και εν συνεχεία ορισμένων στοιχείων από τις ανατολικές

θρησκείες ... Γυμνάσιο - Θρησκεία και ιστορία ως έκφραση πολιτισμού. Πρόκειται για μελέτη της θρησκείας και του πολιτισμού που αυτή παρήγαγε ιστορικά μέσα από μια αμφίδρομη διαδικασία: αφενός έκφρασης, μαρτυρίας και ερμηνείας του εσωτερικού της βιώματος σε μορφές επικοινωνίας και, αφετέρου, αναμέτρησης και διαλόγου με την εκάστοτε εποχή και τα συστήματα-παραδείγματα νοηματοδότησης του ανθρώπινου βίου. Έτσι, δίνεται έμφαση στη ζωή, στην ιστορία, στην τέχνη και στον πολιτισμό που σάρκωσαν

ο Χριστιανισμός, ιδιαίτερα η Ορθοδοξία, και οι μεγάλες θρησκευτικές παραδόσεις, ενώ γίνεται και μια κριτική παρουσίασή τους μέσα από θεμελιώδεις άξονες, όπως Θεός, κόσμος, άνθρωπος, ηθική, κοινωνία, πολιτισμός, σύγχρονη ζωή ... 5. Διδακτικές προσεγγίσεις και μαθησιακές διαδικασίες στο ΜτΘ. Στο ΜτΘ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις διαδικασίες μάθησης με βάση τις σύγχρονες γνωσιολογικές, παιδαγωγικές και διδακτικές θεωρίες, που μπορούν να υποστηρίξουν τόσο την προαγωγή του θρησκευτικού γραμματισμού των μαθητών όσο και την προετοιμασία ελεύθερων, ενεργών και υπεύθυνων πολιτών. Βασικοί άξονες στη διδασκαλία του ΜτΘ είναι: ... 6. Η δομή και η λειτουργικότητα των ενοτήτων του ΠΣ. α. Βασικός σκοπός κάθε κύκλου. Παρουσιάζεται η βασική επιλογή του ΠΣ ως προς τη θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών σε κάθε βαθμίδα, οι οποίοι καλούνται να συνομιλήσουν με τα ζητήματα των Θεματικών Ενοτήτων και να οικοδομήσουν τη θρησκευτική τους γνώση ... β. Βασικοί άξονες τάξης (για το Γυμνάσιο). Αναδεικνύονται οι ιδέες - κλειδιά πάνω στις οποίες αναπτύσσονται οι βασικοί και κατευθυντήριοι άξονες κάθε τάξης και διασαφηνίζονται η κατεύθυνση και η λογική οργάνωσης των Θεματικών Ενοτήτων της τάξης ... γ. Γενικοί στόχοι τάξης. Περιγράφονται αδρομερώς οι επιδιώξεις της θρησκευτικής μάθησης σε κάθε τάξη ... δ. Οι Θεματικές Ενότητες (ΘΕ). Πρόκειται για ένα πλαίσιο διευρυμένης έρευνας και εμβριθούς ανάλυσης των προτεινόμενων θεμάτων ... ε. Οι 3 οριζόντιες στήλες κάθε Θεματικής Ενότητας. Α. Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΠΜΑ). Τα ΠΜΑ δεν εξειδικεύουν ούτε μετασηματίζουν διδακτικά τους γενικούς στόχους της τάξης αλλά περιορίζονται στην περιγραφή των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας (στο ΤΙ, δηλαδή, μπορούν να κάνουν οι μαθητές μετά την πραγματοποίησή της) ... Β. Βασικά Θέματα (ΒΘ) της Θεματικής Ενότητας. Καταγράφουν τις πλευρές του θέματος, τις οποίες θα επεξεργαστούν οι μαθητές, καθώς και το βασικό corpus γνώσεων γύρω από το θέμα που χρειάζεται να οικοδομήσουν ... Γ. Ενδεικτικές Δραστηριότητες. Πρόκειται για στοχευμένες και προσεκτικά προετοιμασμένες από τον εκπαιδευτικό δράσεις ... Δ. Εκπαιδευτικό Υλικό (ΕΥ). Η εφαρμογή του παρόντος ΠΣ απαιτεί την παραγωγή νέου, πρωτότυπου και συμβατού εκπαιδευτικού υλικού, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης φιλοσοφίας και μεθοδολογίας του ... Ε. Οι επάρκειες (Ε). Οι Ε καταγράφουν τις ικανότητες, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και διαθέσεις που αναμένεται να αναπτύξουν οι μαθητές σε κάθε κύκλο ή τάξη, καθώς εξελίσσεται η θρησκευτική τους εκπαίδευση ... ΣΤ. Αξιολόγηση. Όπως είναι φυσικό, στο ΠΣ διαδικασίας η αξιολόγηση των μαθητών υπερβαίνει την ποσοτικού χαρακτήρα αθροιστική (τελική) αξιολόγηση των επιδόσεών τους και προσανατολίζεται στον έλεγχο ποιοτικότερων χαρακτηριστικών που προϋποθέτουν την ολιστική προσέγγιση του μαθητή ...» (βλ.

σχετικώς και το 159005/Δ2/27.9.2016 έγγραφο του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων με θέμα «Οδηγίες εφαρμογής των νέων Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο», καθώς και τον οικείο οδηγό εκπαιδευτικών για το μάθημα των θρησκευτικών, που έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Ι.Ε.Π.). Περαιτέρω, το δεύτερο μέρος της προσβαλλομένης απόφασης περιλαμβάνει α) το πρόγραμμα σπουδών του Δημοτικού, το οποίο διακρίνεται σε Α Κύκλο (Γ και Δ Δημοτικού) και Β Κύκλο (Δ και Ε Δημοτικού) και β) το πρόγραμμα σπουδών του Γυμνασίου. Στο Μέρος αυτό, για κάθε τάξη αναφέρονται αφ' ενός οι γενικοί στόχοι, αφ' ετέρου δε παρατίθεται αριθμός θεωρητικών ενοτήτων (8 για την Γ Δημοτικού, 7 για κάθε μια από τις Δ - ΣΤ Τάξεις του Δημοτικού, 6 για την Α και Β Γυμνασίου και 7 για την Γ Γυμνασίου). Σε κάθε μία δε από αυτές περιγράφονται σε 3 στήλες α) «τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα» β) «τα βασικά θέματα» και γ) «οι ενδεικτικές δραστηριότητες. Ειδικότερα οι ανωτέρω θεματικές ενότητες είναι οι εξής:

α) για την Γ Δημοτικού (“Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες”) 1. “Ζούμε μαζί”, 2. “Η χαρά της γιορτής”, [Θρησκευτικές γιορτές: μέρες γεμάτες χαρά και σημασίες] 3. “Κυριακή: Μια σημαντική ημέρα της εβδομάδας”, 4. “Τα Χριστούγεννα. Ο Θεός γίνεται άνθρωπος”, 5. “Τα παιδιά: Η χαρά και η ελπίδα του κόσμου”, 6. “Ποιος είναι ο Ιησούς Χριστός;”, 7. [Χριστός ανέστη]“Γιορτάζοντας το [χριστιανικό] Πάσχα”, 8. “Ο κόσμος μας, ένα στολίδι”,

β) για τη Δ' Δημοτικού (“Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες”) 1. “Όταν οι άνθρωποι προσεύχονται”, 2. “[Παναγία] Η Μητέρα του Χριστού”, 3. “Σπουδαία “παιδιά””, 4. “Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί”, 5. “Ιεροί τόποι και ιερές πορείες”, 6. “Χριστιανοί άγιοι και ιερά πρόσωπα άλλων θρησκειών”, 7. “Ιερά βιβλία”,

γ) για την Ε' Δημοτικού (“Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα”) 1. “Μαθητές και δάσκαλοι”, 2. “Συμπόρευση με όρια και κανόνες”, 3. “Προχωράμε αλλάζοντας”, 4. “[Οι] Προφήτες της Βίβλου: Κλήση για μετάνοια και αναγγελία του ερχομού του Μεσσία”, 5. “Η Εκκλησία του Χριστού μπαίνει στην ιστορία”, 6. “Αποστολές για την “καλή είδηση””, 7. “Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης”,

δ) για τη ΣΤ' Δημοτικού (“Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα”) 1. “Οι πρώτοι Χριστιανοί: Δυσκολίες και περιπέτειες”, 2. “Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες”, 3. “Η Αγία Γραφή, ένα ιστορικό και διαχρονικό βιβλίο”, 4. “Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας”, 5. “Από τους Χριστιανούς της χώρας μας στους Χριστιανούς του κόσμου”, 6. “Θρησκείες στη χώρα μας”, 7. “Μνημεία και τόποι χριστιανικής λατρείας: Αποτυπώσεις της πίστης”.

Για το Γυμνάσιο οι θεματικές ενότητες είναι οι εξής:

α) για την Α' Γυμνασίου ("Πορεία και ανάπτυξη"): 1. "Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε", 2. "Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον Ελληνισμό", 3. "Πως ζουν οι Χριστιανοί; Η νέα ζωή της [στην] Εκκλησίας", 4. "Πως παίρνονται οι αποφάσεις", 5. "Μονοθεϊστικές θρησκείες: Ιουδαϊσμός και Ισλάμ", 6. "Θρησκευτικές αναζητήσεις της μακρινής Ανατολής",

β) για τη Β' Γυμνασίου ("Πορεία μέσα από αντιθέσεις"): 1. "Μπορούν οι άνθρωποι να εικονίζουν τον Θεό;", 2. "Ποιος είναι ο Θεός των Χριστιανών; "Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι;" 3. "Ποιος είναι ο άνθρωπος;", 4. "Εμείς και οι "άλλοι"", 5. "Διάσπαση και αντιπαλότητα στις θρησκείες", 6. "Ορθοδοξία και νέος Ελληνισμός",

γ) για τη Γ' Γυμνασίου ("Από το τοπικό στο οικουμενικό"): 1. "Η Χριστιανοσύνη στον σύγχρονο κόσμο", 2. "Το ζήτημα της θρησκείας στη σύγχρονη Ευρώπη", 3. "Σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στην Ορθοδοξία και στον κόσμο", 4. "Που είναι ο Θεός;": Η οδύνη του σύγχρονου κόσμου και το αίτημα της σωτηρίας από το κακό", 5. "Ελπίδα και αγώνας για τη μεταμόρφωση του κόσμου", 6. "Από την αρχή έως [μέχρι] το τέλος του κόσμου", 7. "Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας/Χτίζοντας τον κόσμο μας (Project)".

18. Επειδή, όπως έχει εκτεθεί, με την διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών επιδιώκεται, κατά τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 16 του Συντάγματος, η ανάπτυξη ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως και, ως εκ τούτου, εν όψει και της διατάξεως της παρ. 1 του άρθρου 13 του αυτού περί θρησκευτικής ελευθερίας, η διδασκαλία του μαθήματος αυτού δεν μπορεί παρά να απευθύνεται αποκλειστικά στους ορθόδοξους χριστιανούς μαθητές. Η προσβαλλόμενη, όμως, υπουργική απόφαση ρητώς εξαγγέλλει, ήδη στην αρχή της παρ. 1 του άρθρου μόνου αυτής, ότι με το περιεχόμενο σε αυτήν Πρόγραμμα Σπουδών για τις Γ - ΣΤ τάξεις του Δημοτικού και για το Γυμνάσιο «επιδιώκεται ένα σχολικό ΜτΘ, στο οποίο η συμμετοχή όλων των παιδιών χωρίς καμιά διάκριση και ανεξάρτητα από θρησκευτική ή μη δέσμευσή τους, θεωρείται αυτονόητη όσο και αναγκαία» (βλ. και παρ 2 «κάθε μαθητής ή μαθήτρια ανεξαρτήτως της θρησκευτικής του/της ιδιοπροσωπίας, είναι αναγκαίο να γνωρίζει ...»). Στο πλαίσιο της εξυπηρετήσεως του ως άνω σκοπού, η προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση, στην παρ, 2 αυτής αναφέρει ότι το Πρόγραμμα Σπουδών «ξεκινά από και έχει ως επίκεντρο τη θρησκευτική παράδοση του τόπου, την παράδοση της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας», η οποία χαρακτηρίζεται ως «η πρώτη και βασική συντεταγμένη του μαθήματος» ως «δεύτερη συντεταγμένη» του μαθήματος των θρησκευτικών, η προσβαλλομένη αναφέρει την «βασική γνωριμία με τις

μεγάλες χριστιανικές παραδόσεις που συναντώνται στην Ευρώπη και γενικότερα στον κόσμο, εκτός της Ορθοδοξίας, όπως ο Ρωμαιοκαθολικισμός και ο Προτεσταντισμός με τις βασικές τους ομολογίες», ενώ ως «τρίτη συντεταγμένη» αναφέρει η προσβαλλομένη «στοιχεία από τα μεγάλα θρησκευόμενα και ιδίως όσα ενδιαφέρουν την ελληνική κοινωνία περισσότερο, δηλαδή τις μονοθεϊστικές παραδόσεις του Ιουδαϊσμού και του Ισλάμ, καθώς και άλλες θρησκείες που κατά τόπους ή κατά περίπτωση κρίνεται ότι παρουσιάζουν σήμερα αυξημένο ενδιαφέρον». Εν όψει τούτων η προσβαλλόμενη -επικαλούμενη, μεταξύ άλλων, «τη διεθνή επιστημονική συζήτηση και τα διεθνή νομικά δεδομένα» καθώς και «τους στόχους των ευρωπαϊκών ΜτΘ»- προσδιορίζει το μάθημα των θρησκευτικών ως «ένα διευρυμένο και με σαφείς θεολογικές προϋποθέσεις μάθημα, το οποίο εξετάζει με ερευνητικό, κριτικό αλλά και διαλεκτικό τρόπο τη συνεισφορά κάθε θρησκευτικής παράδοσης στην ιστορία και στον πολιτισμό, αποβλέποντας στον θρησκευτικό γραμματισμό, αλλά και στην ευαισθητοποίηση και στον αναστοχασμό των μαθητών απέναντι στον δικό τους θρησκευτικό προβληματισμό». Με τον σκοπό, όμως, αυτό που πραγματώνεται με το περιεχόμενο του εν λόγω προγράμματος σπουδών, το οποίο, όπως περιγράφεται στις επιμέρους θεματικές ενότητες (ΘΕ) για κάθε τάξη, περιλαμβάνει σε ικανό βαθμό διδασκαλία και δογμάτων, ηθικών αξιών και παραδόσεων διαφόρων, πέραν της Ορθοδοξίας, θρησκειών, η πληττόμενη υπουργική απόφαση προσβάλλει την θρησκευτική ελευθερία (άρθρο 13 παρ. 1) των ορθοδόξων χριστιανών μαθητών, για την ανάπτυξη της ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως των οποίων ενδιαφέρονται οι ήδη αιτούντες, αλλά και εκείνων εκ των ετεροδόξων ή αλλοθρήσκων μαθητών, για τους οποίους παρέχεται, όπως έχει εκτεθεί, η δυνατότητα διδασκαλίας αποκλειστικώς της οικείας θρησκευτικής πίστεως. Πέραν των ανωτέρω, από την περιγραφή των «γενικών στόχων» κάθε τάξης και το περιεχόμενο των επιμέρους θεματικών εννοιών (τόσο από τα «βασικά θέματα» καθεμιάς όσο και από τα «προδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα» και τις «ενδεικτικές δραστηριότητες») προκύπτει επίσης ότι με την διδασκαλία του εν λόγω μαθήματος επιδιώκονται και στόχοι οι οποίοι, πέραν των ως άνω τριών «συντεταγμένων», εκφεύγουν ακόμη και από ένα αμιγώς «θρησκευτικό» πρότυπο μαθήματος, αναγόμενοι σε άλλα διδακτικά αντικείμενα (όπως η κοινωνιολογία, φιλοσοφία, κοινωνική και πολιτική αγωγή, οικολογία, τέχνες κ.ά.). Περαιτέρω, στο πλαίσιο της ανωτέρω στοχοθεσίας, η διδασκαλία στοιχείων της ορθόδοξης χριστιανικής πίστεως καταλαμβάνει μεν σημαντικό μέρος του προγράμματος σπουδών που εισάγεται με την προσβαλλομένη απόφαση, η διδασκαλία, όμως, αυτή δεν είναι ικανή να αναπτύξει, ήτοι να εμπεδώσει και να ενισχύσει, όπως επιβάλλεται από την διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 16 του Συντάγματος, την

ορθόδοξη χριστιανική συνείδηση των μαθητών, διότι, όπως εκτίθεται κατωτέρω, η διδασκαλία αυτή α) είναι ελλιπής κατά περιεχόμενο, β) δεν είναι αυτοτελής, αμιγής και διακριτή σε σχέση με την διδασκαλία στοιχείων αναφερομένων σε άλλα δόγματα ή θρησκείες, με αποτέλεσμα να προκαλείται σύγχυση στους μαθητές ως προς το περιεχόμενο της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας, και γ) δεν είναι επαρκής από την άποψη του χρόνου που διατίθεται για αυτήν. Ειδικότερα, το πρόγραμμα σπουδών που εισάγεται με την προσβαλλομένη απόφαση παρουσιάζει -όπως προκύπτει και από το περιεχόμενο προηγούμενων προγραμμάτων που αναφέρονται αποκλειστικώς στην ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία (π.χ. πδ 91/1984, πδ 374/1078, πδ 831/1977, πδ 1034/1977)- σοβαρές ελλείψεις ως προς το περιεχόμενο της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας. [Όπως ενδεικτικώς: δεν γίνεται αναφορά στην Αγία Ομοούσιο και Αδιαίρετο Τριάδα (την οποία επικαλούνται στην κεφαλίδα τους όλα τα ελληνικά Συντάγματα που ίσχυσαν μέχρι σήμερα) και δη σύμφωνα με το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, ενώ στην ΘΕ 6 της Γ τάξης του Δημοτικού (με τίτλο «ποιοι είναι ο Ιησούς Χριστός») ο Ιησούς Χριστός παρουσιάζεται ως «ξένος», ως «προσδοκώμενος Μεσσίας», ως «δάσκαλος που όλοι θαυμάζουν», ως «αγαπημένος φίλος», όχι όμως ως Σωτήρας του κόσμου **[αναγνωρίζουν ότι ο Ιησούς Χριστός φανερώθηκε ως Θεάνθρωπος]**. Στις εν λόγω ελλείψεις εντάσσεται και η μη οριοθέτηση της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας με επισήμανση των χαρακτηριστικών της στοιχείων που την διακρίνουν από άλλα χριστιανικά δόγματα και άλλες θρησκείες. Αντιθέτως, στο επίμαχο πρόγραμμα σπουδών δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην προβολή στοιχείων κοινών στην διδασκαλία τόσο της ορθόδοξης εκκλησίας όσο και άλλων χριστιανικών δογμάτων και άλλων θρησκειών. Δεύτερος παράγοντας που καθιστά το επίμαχο πρόγραμμα σπουδών απρόσφορο για την ανάπτυξη ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως είναι το γεγονός ότι η διδασκαλία στοιχείων της ορθόδοξης χριστιανικής πίστεως δεν γίνεται αυτοτελώς και διακριτώς, αλλά εκ παραλλήλου -πολλές φορές στο πλαίσιο της ίδιας ώρας διδασκαλίας- και ισοτίμως με τη διδασκαλία στοιχείων, συχνά υπερβολικά λεπτομερειακών, άλλων θρησκειών ή χριστιανικών ομολογιών [π.χ. στην Γ τάξη του Δημοτικού από τις οκτώ θεματικές ενότητες (ΘΕ) μόνο οι ΘΕ 4, 6 και 7 έχουν αμιγώς ή κυρίως χριστιανική, όχι αποκλειστικώς ορθόδοξη, θεματολογία, ενώ οι ΘΕ 1, 4, 5, 6 και 7 έχουν εκτενείς αναφορές και σε άλλες θρησκείες/, στην Ε τάξη του Δημοτικού από τις επτά ΘΕ αμιγώς χριστιανική, όχι αποκλειστικώς ορθόδοξη, θεματολογία έχουν οι ΘΕ 4, 5, 6 και 7, ενώ οι υπόλοιπες τρεις έχουν εκτενείς αναφορές και σε άλλες θρησκείες/στην ΣΤ τάξη του Δημοτικού από τις επτά ΘΕ μόνο η ΘΕ 4 έχει αμιγώς ορθόδοξη θεματολογία, οι ΘΕ 1, 2, 3 και 7 έχουν χριστιανική, όχι αποκλειστικά ορθόδοξη, θεματολογία, η ΘΕ 5 αναφέρεται

στις διάφορες χριστιανικές ομολογίες, ενώ η ΘΕ 6 αποκλειστικά σε άλλες θρησκείες.

Στην Α Τάξη του Γυμνασίου από τις έξι ΘΕ οι ΘΕ 1 - 4 έχουν χριστιανική, όχι αποκλειστικά ορθόδοξη, θεματολογία, ενώ οι ΘΕ 5 και 6 έχουν ως αποκλειστικά αντικείμενα τον Ιουδαϊσμό, το Ισλάμ και τις «θρησκείες [θρησκευτικές αναζητήσεις] της μακρινής Ανατολής»/

στην Β τάξη του Γυμνασίου από τις έξι ΘΕ στην ορθοδοξία αποκλειστικά αναφέρεται μόνο η ΘΕ 6, η ΘΕ 2 αναφέρεται κυρίως σε χριστιανική, όχι αποκλειστικά ορθόδοξη θεματολογία, ενώ οι ΘΕ 1, 3, 4 και 5 περιέχουν θεματολογία που αφορά σε όλες τις θρησκευτικές παραδόσεις/

στην Γ τάξη του Γυμνασίου από τις έξι ΘΕ οι ΘΕ 1, 3, 5 και 6 έχουν θεματολογία εν γένει χριστιανική, όχι αποκλειστικά ορθόδοξη, ενώ οι ΘΕ 2 και 4 αφορούν σε όλες τις θρησκείες του κόσμου].

Η αναφορά, εξ άλλου, στις διδασκαλίες άλλων θρησκειών δεν είναι μόνο εκτενής, παράλληλη και ταυτόχρονη (στο πλαίσιο δηλαδή της ίδιας ΘΕ) με την χριστιανική εν γένει, σπανίως δε αποκλειστικά ορθόδοξη, διδασκαλία, αλλά περιλαμβάνει πλήθος υπερβολικά λεπτομερειακών στοιχείων [όπως ενδεικτικώς: αναφορά σε εβραϊκές εορτές και τελετές (Ρος Ασανά, Πέσαχ, Σαβουώτ, Σουκώτ, Χανουκά κ.ά.), στις ΘΕ 2 της Γ Δημοτικού, ΘΕ 4 της Δ Δημοτικού και ΘΕ 5 της Α Γυμνασίου/αναφορά σε μουσουλμανικές εορτές («Ιντ αλ-φίτρ») στην ΘΕ 2 της Γ Δημοτικού/αναφορά στα 99 ονόματα του Αλλάχ [ονόματα του Θεού στο Ισλάμ] και σε σύμβολα του Θεού (όπως η ινδουιστική σβάστικα, το γιν και το γιάνγκ κ.ά.) στη ΘΕ 2 της Γ Δημοτικού/αναφορά σε όρους και έννοιες του Ισλάμ (Σαχάντα, Χαντίθ, Ούμμα) και του Ιουδαϊσμού (σεμά, τεφιλίν, μεζουζά), στην ΘΕ 5 της Α Γυμνασίου/αναφορά στις «φαντασμαγορικές εορτές» (Dīwali, Pongal, Holi) του ινδουισμού και σε λατρευτικές συνήθειες (γιάντρας, μάντρα, μάνταλα) του ινδουισμού και του βουδισμού στη ΘΕ 6 της Α Γυμνασίου].

Επίσης στις ΘΕ κάθε τάξης περιέχονται, όπως έχει εκτεθεί, και «ενδεικτικές δραστηριότητες» στις οποίες περιλαμβάνονται, στο πλαίσιο του μαθήματος των θρησκευτικών, η εκμάθηση χορών από άλλες χώρες και η οργάνωση διαγωνισμού χορού (ΘΕ 5 της Γ Δημοτικού), η δημιουργία χορογραφίας (ΘΕ 5 της Γ Γυμνασίου), μουσική κλασική και κινέζικη (ΘΕ 5 και 8 της Γ Δημοτικού, ΘΕ 6 της Α Γυμνασίου), ελαφρά και «λαϊκά» τραγούδια (ΘΕ 2 της Δ Δημοτικού, ΘΕ 4 και 5 της Γ Γυμνασίου).

Από τα ανωτέρω στοιχεία του εισαγόμενου με την προσβαλλόμενη απόφαση προγράμματος σπουδών καθίσταται σαφές ότι με αυτό δεν παρέχεται μία αμιγώς ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία, αλλά προκαλείται σύγχυση στη θρησκευτική συνείδηση

των ορθοδόξων χριστιανών μαθητών, στους οποίους αποκλειστικά, όπως έχει εκτεθεί, μπορεί να απευθύνεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 16 παρ. 2 και 13 παρ. 1 του Συντάγματος, το μάθημα των θρησκευτικών, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται, κατά την πρώτη από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις, ως σκοπός της παιδείας, η ανάπτυξη της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκευτικής συνειδήσεως. Τέλος, εν όψει αφ' ενός μεν του αριθμού των ωρών διδασκαλίας που προβλέπονται από την προσβαλλόμενη απόφαση για το μάθημα των θρησκευτικών (56 - 58 ώρες διδασκαλίας για κάθε μία από τις Γ - ΣΤ τάξεις του Δημοτικού και 46 - 48 για τις Α - Γ τάξεις του Γυμνασίου) εντός του, οκτάμηνης περίπου διάρκειας, σχολικού έτους, αφ' ετέρου δε της συνυπάρξεως σε εκτενή βαθμό, στο πλαίσιο του μαθήματος αυτού, στοιχείων αναφερομένων σε άλλα δόγματα και σε άλλες θρησκείες, παρίσταται ανεπαρκής για την επίτευξη του προπεριγραφέντος συνταγματικού σκοπού (της αναπτύξεως δηλαδή ορθόδοξης χριστιανικής θρησκευτικής συνειδήσεως) ο χρόνος ο οποίος διατίθεται για την διδασκαλία των δογμάτων, ηθικών αξιών και παραδόσεων της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού.

ΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Με **μαύρο χρώμα** παρατίθενται αποσπάσματα της απόφασης του ΣτΕ στα οποία αναλύεται το σκεπτικό του ΣτΕ και δεν αφορούν σε παραπομπές - παραθέσεις αποσπασμάτων του Προγράμματος Σπουδών.

Με **μπλε χρώμα** σημειώνονται όσα στοιχεία υπάρχουν στην απόφαση του ΣτΕ, τα οποία έχουν αντληθεί από το ΦΕΚ Φίλη, και είναι ταυτόσημα, υπάρχουν δηλ. αυτολεξεί και στο ΦΕΚ Γαβρόγλου.

Με **κόκκινο χρώμα** σημειώνονται στοιχεία (λέξεις) που υπήρχαν στο ΦΕΚ Φίλη, υπάρχουν επομένως και στο κείμενο της απόφασης του ΣτΕ αλλά δεν υπάρχουν στο ΦΕΚ Γαβρόγλου.

Τέλος με **πράσινο χρώμα [και μέσα σε παρένθεση]** σημειώνονται στοιχεία που υπάρχουν στο ΦΕΚ Γαβρόγλου και δεν υπήρχαν στο ΦΕΚ Φίλη ούτε στην απόφαση του ΣτΕ, μικρές δηλ. προσθήκες.